

Suomen kieliopin ensimmäiset alkeet?

Petri Lauerma (toim.): *Rudimenta linguae Finnicae breviter delineata. Suomen kielen varhaiskielioppi ja sen tausta.* Alkutekstin editointi ja suomennos Suvi Randén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1380. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2012. 110 s. ISBN 978-952-222-375-3.

Suomen kirjakielen historiasta löytyy vielä paljon tutkimatonta aineistoa, mutta harvoin löytyy mitään sellaista, mistä ei olisi ollut jonkinlaista tietoa tai aavistusta jo ennestään. Kun vuoden 2008 lopulla tutkijapiireihin alkoi tihkua tietoa äskettäin löytyneestä suomen kieliopin käsikirjoituksesta, alkoi jännitys kohota. Oliko kysymyksessä vuoden 1640 tienoilla valmistunut Naantalin kappalaisen Henrik Crugeruksen kielioppi, joka toistaiseksi oli tunnettu vain muissa lähteissä säilyneiden sitaattien perusteella, vai peräti Olmützin jesuiitakollegiossa 1500-luvun loppupuolella tehty kielioppi, jollaista tiettävästi oli suunniteltu vastareformaation tarpeisiin? Kun kielioppia ensimmäisen kerran esiteltiin tiedeyhteisölle *Virittäjässä* vuonna 2009 (Palkki, Lauerma & Kuutti 2009), kävi selväksi, että kumpikin vaihtoehto oli väärä. *Rudimenta linguae Finnicae breviter delineata* oli kokonaan uusi tulokas suomen varhaiskielioppien joukossa.

Vanhaa ja uutta tietoa

Palkin, Lauerman ja Kuutin (2009) artikkelissa kielioppilöytöä esiteltiin suomen kirjakielen historian ja kielioppiperinteen näkökulmasta. Jo siinä kävi selväksi, että *Rudimenta* eroaa ratkaisevasti 1600-luvulla painetuista suomen kielioppeista. Erot ovat niin ilmeiset, ettei *Rudimentan* tekijän tarvitse edes olettaa nähneen näitä muita kielioppeja, joita tunnetaan tasan kaksi: Aeschillus Petraeuksen *Linguae Finnicae Brevis Institutio* (1649) ja Matthias Martiniuksen *Hodegus Finnicus* (1689). Sama ajatus toistuu myös uudessa *Rudimenta*-kirjassa.

Uudessa *Rudimenta*-julkaisussa käsitelytapa on aiempaa monipuolisempi, sillä se on rakennettu monitieteisenä yhteistyönä. Uusien tutkimusten lisäksi kootaan yhteen aiemmin julkaistuissa artikkeleissa esiteltyjä havaintoja. Teoksen alussa käsikirjoituksen omistaja, bibliofiili Ilkka Paatero ja Kansalliskirjaston erikoiskokoelmista vastaava kirjastonhoitaja Sirkka Havu kertovat *Rudimentan* löytymisestä ja saamisesta Suomeen. Sen jälkeen seuraa keskiajan kirjallisuuden erikoistuntijan Tuomas Heikkilän laatima kodikologinen analyysi. Vanhoihin käsialoihin ja asiakirjoihin erikoistunut historian tutkija Anneli Mäkelä-Alitalo arvioi käsikirjoituksen käsialaa ja sen ikää. *Vanhan kirjasuomen sana-*

kirjan nykyinen päätoimittaja Pirkko Kuutti tarkastelee *Rudimentaa* suhteessa muihin vanhoihin suomen ja viron kielioppeihin. Latinan kielen opettaja ja tutkija Suvi Randén vertailee *Rudimentaa* ja siinä käytettyä terminologiaa latinan kielioppeihin. *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* aiempi päätoimittaja Riitta Palkki analysoi *Rudimentasta* löytyviä vanhan kirjasuomen tunnusomaisia piirteitä ja murteellisuuksia, joiden perusteella voi tehdä päätelmiä käsikirjoituksen iästä ja alkuperästä. Teoksen lopussa langat vetää ansiokkaasti yhteen julkaisun toimittaja, Kotimaisten kielten keskuksen erikoistutkija Petri Lauerma, joka itsekin on alusta alkaen osallistunut *Rudimentan* analysointiin. Olisi ollut toivottavaa, että Lauerma olisi voinut käsitellä *Rudimentan* syntyhistoriaa valaisevia käsialaja teosvertailuja varsinaisessa artikkelissa. Nyt näitä asioita koskevat alaviitteet ovat paikoin varsin pitkiä ja näyttävät jälkeensä lisätyiltä.

Teoksen ydinosan muodostavat koko käsikirjoituksen valokuvajäljennös ja sen alla samassa tahdissa etenevä latinankielisen tekstin suomennos. Käännös on Suvi Randénin käsialaa. Kuvat ovat hie-man harmaita, mutta täysin selviä ja luku-kelpoisia. Tämä osuus tarjoaa sekä tutkijoille että muille asiasta kiinnostuneille loistavan mahdollisuuden perehtyä vaivat-tomasti teoksen sisältöön ja samalla tarkistaa, miten asiat on esitetty alkutekstissä.

***Rudimentaa* eri näkökulmista**

Rudimenta-julkaisu on kauttaaltaan huolellista ja asiantuntevaa työtä, ja tausta-artikkelit täydentävät erinomaisella tavalla toisiaan. Ainoa, mistä voisi valittaa, on se, että alkupään artikkelit ovat kovin lyhyitä. Tämä kuitenkin selittyy pitkälti

sillä, että taustatietoa on kerta kaikkiaan ollut niin niukasti saatavilla.

Paateron ja Havun artikkelissa (s. 9–11) kerrotaan, että *Rudimenta* löytyi Kaakois-Englannissa sijaitsevan Shirburnin linnan kirjastosta huutokaupattavaksi an-netun aineiston joukosta. Löydettyä se oli sidottuna yhteen Aeschillus Petraeuksen latinankielisen suomen kieliopin (*Linguae Finnicae Brevis Institutio* 1649) ja Laurentius Petrin suomalaisen ajantiedon (*Synopsis Chronologiae Finnonicae* 1671) kanssa. Siitä ei näytä olevan tietoa, miten ja milloin suomalaiset teokset ovat aikoinaan joutuneet Shirburnin linnan koelmiin ja miksi ne on sidottu yhteen. Sidoksen ikää (1700-luku) käsitellään vasta Lauerman yhteenvetoartikkelissa (s. 93, 98). Paateron ja Havun artikkelissa ei myöskään pohdita sitä, onko yhteen sidotuilla teoksilla tai niiden tekijöillä ollut jotakin tekemistä keskenään. Asiaan pala-taan Suvi Randénin artikkelissa (s. 36), ja siihen olisi hyvin voinut viitata jo aloitus-artikkelissa.

Suomen kirjakielen historian kan-nalta merkittäviä käsikirjoituksia on alalla perinteisesti tutkittu lähdejulkai-sujen kautta, ei alkuperäisiä käsikirjoituksia tarkastellen. Siksi kodikologinen tutkimus on jäänyt fennisteille melko vieraaksi alueeksi. Tuomas Heikkilän artikkelissa (s. 12–14) on aluksi tiivis joh-datus kodikologian periaatteisiin, ja niitä sovelletaan käytäntöön *Rudimentan* analyysissa. Käsikirjoituksen vihkora-kenne osoittautuu omituisen kömpelöksi, vaikka sekä sisältö että käsiala todista-vat, ettei *Rudimentan* tekijä ollut mikään aloitteleva kirjoittaja. Rakenteesta voi päätellä, ettei kirjoittaja kopioinut mitään valmista teosta, koska sellaisessa työssä vihon olisi voinut suunnitella tarkasti etukäteen esikuvatekstin mukaiseksi.

Kodikologisessa tutkimuksessa ja siihen perustuvassa ikäämisessä keskeistä osaa näyttävät paperin vesileimat. Juuri tällä kohtaa *Rudimenta*-julkaisussa näyttää tapahtuneen harmillinen toimitusvirhe. Alkuperäisestä *Rudimentasta* löytynyttä (?) vesileiman kuvaa peittää osittain Rantzaun kreivillisen suvun vaakunaa esittävä piirros, ja itse vesileima on painettu peilikuvana (s. 12). Kun leiman kääntää oikein päin, voi helposti lukea, että sen alapuolella olevassa kaksiosaisessa tekstinauhassa ei suinkaan ole sitä kirjainyhdistelmää (CGZRHABR), johon tekstissä viitataan, vaan siinä on alarivillä patronyymi HIOHANSON ja ylempällä rivillä sukunimi RANTSOW (josta W näkyy vain osittain) ja sen edellä osittain vaakunan alla etunimi, joka voisi olla HINRICH. Vesileima on rakenteeltaan aivan samanlainen kuin LIN 151 (Lindberg 1998: A 33). Jopa patronyymien keskellä oleva N-kirjain on samalla tavalla väärin päin kuin Lindbergin esittämässä leimassa, joka on ajoitettu vuodelle 1576. Lindberg (mts. 67) toteaa, että Rantzaun suvun paperitehtaiden vanhimmissa tuotteissa oli tehtailijan eli Henrik Rantzaun nimi. Myöhemmät leimat olivat toisenlaisia ja sisälsivät muun muassa sellaisia kirjainyhdistelmiä kuin *Rudimenta*-julkaisussakin kuvaillaan. Vai onko julkaisuun tullut väärän vesileiman kuva?

Anneli Mäkelä-Alitalon artikkelissa (s. 15–16) nostetaan esiin niitä tunto-merkkejä, joiden perusteella käsikirjoituksen iän voi määrittellä. Sothebyn huutokauppakamarin asiantuntijat olivat ajoittaneet käsikirjoituksen vuoden 1700 tienoille, mutta Mäkelä-Alitalo toteaa siinä käytetyn käsialan viittaavan 1600-luvun puoliväliin. Kirjaimet ovat suhteellisen suuria ja selvästi toisistaan

erottuvia, mikä kertoo paperin hinnan halpenemisesta ja saatavuuden parane- misesta verrattuna 1500-lukuun, jolloin tekstiä piti ahtaa paljon pieneen tilaan paperin säästämiseksi. Kovin tarkkoja ajoituksia käsialan perusteella ei kuitenkaan voi tehdä, koska henkilö-, kieli- ja tapauskohtaista vaihtelua on ollut runsaasti. Joka tapauksessa ainakin saman kirjoittajan toisaalla (Mäkelä-Alitalo 2007) esittämien käsialanäytteiden perusteella vaikuttaa siltä, että vuoden 1700 tienoilla kirjoitustyyli oli jo selvästi erilainen kuin *Rudimentassa*, lennokkaampi, korkeussuhteiltaan vaihtelevampi ja voimakkaammin oikealle kallistuva.

Koska *Rudimenta* on suomen kielen alkeiskielioppi, on sitä koskevan tutkimuksen luonnollinen lähtökohta vertailu muihin suunnilleen samanaikaisiin kieliopeihin. Pirkko Kuutti käy lyhyesti läpi varhaisimmat suomen kielen kuvaukset jesuiittojen kielioppihankkeesta Matthias Martiniuksen vuonna 1689 ilmestyneeseen *Hodegus Finnicukseen* asti (s. 17–23). Varsinaisten kieliooppien lisäksi otetaan huomioon myös sellaiset lähteet, joissa on keskitytty vain joihinkin kielen huomionarvoimpiin ominaisuuksiin. Tällaisia julkaisi esimerkiksi ruotsalainen Andreas Bure laatimansa Ruotsin kartan ja kuvauksen yhteydessä ja ruotsalaissyntyinen, mutta Suomen Turkuun ja Turun akatemiaan professoriksi siirtynyt Michael Wexionius, joka kenraalikuvernööri Per Brahen toimeksiannosta kirjoitti hyvin monipuolisen kuvauksen koko Ruotsin laajasta valtakunnasta ja siinä yhteydessä myös valtakunnan kielistä.

Rudimentasta löytyy yhtymäkohtia erityisesti Wexioniuksen katsaukseen ja Heinrich Stahlin (1637) laatimaan viron kieliooppiin, jota Wexionius käytti lähtee-

nään (s. 23). Esimerkiksi *Jumala*-sanan outo kirjoitusasu *Jummal* voi olla suoraan Stahlilta kopioitu. Toisaalta erojakin on, eikä mitään selvää mallia tästä tai muustakaan kielioppikirjallisuudesta näytä löytyvän. Samantyyppiseen ratkaisuun päätyy myös Suvi Randén omassa artikkelissaan (s. 23–37), jossa *Rudimenta*a verrataan vanhoihin latinan kielioppeihin. Yhtäläisyyksiä on erityisesti Donatukseen, jonka lyhyen version nimikin (*Donatus, Seu Grammaticae Latinae rudimenta*) tuntuu lupaavalta. Donatus oli poikkeuksellisen laajalti tunnettu ja monina versioina ahkerasti käytetty koulukielioppi, jonka perusteella sekä opettajille että opiskelijoille muodostui yleisluonteinen mielikuva siitä, millainen kieliopin kuului olla. Tätä mielikuvaa seuraten uusia kielioppeja saattoi kirjoittaa ilman, että mallia olisi seurattu yksityiskohtaisen tarkasti.

Riitta Palkki käy artikkelissaan läpi ortografian, äänneopin, sanaston ja sanontojen yksityiskohtia yrittäen selvittää, löytyykö vanhan kirjasuomen ja erityisesti 1600-luvun kirjoittajien kielestä niin vakuuttavia yhtymäkohtia *Rudimentan* kieleen, että näiden perusteella voisi sanoa jotakin ratkaisevaa käsikirjoituksen iästä ja sen laatijasta. Hän nostaa esiin myös kiinnostavia murteellisuuksia, esimerkiksi loppuheittoiset nominatiivit (*Jumal, Engel*) ja pitkävokaaliset monikon persoonapronominit *mee, tee, hee*. Tätäkään kautta ei kuitenkaan löydy yksiselitteistä vastausta kysymykseen, kuka voisi olla *Rudimentan* kirjoittaja, ei edes selviä ehdokkaita. Tästä voinee tehdä sen päätelmän, että kirjoittaja on ollut joku muu kuin Ericus Erici (Sorolainen), Hartikka Speitz, Aeschillus Petraeus tai Gregorius Favorinus, joiden tuotannon mahdollisia yhteyksiä *Rudimenta*an käsitellään artikkelissa tarkemmin.

”Kirja itsestäns näin sanoo”

Mitä itse *Rudimenta* sitten kertoo tekijästään? Käsikirjoituksessa ei ole kirjoittajan nimeä eikä mitään muutakaan suoranaisesti hänen henkilöllisyydestään kertovaa. Kirjoitusaikaa voi sisällön lisäksi haarukoida toisaalta kodikologisten tuntomerkkien ja toisaalta käsialan perusteella. Näiden mukaan käsikirjoitus olisi voinut syntyä vuoden 1650 jälkeen, edellyttäen, että käsikirjoituksen vesileima tosiaan on Rantzaun paperimyllyn mallia kreivi Christian Rantzaun ajalta.

Entä sitten kieli? Kuten Riitta Palkin artikkelista ilmenee, kielelliset tuntomerkit viittaavat moniin eri suuntiin Varsinais-Suomen ja Hämeen alueelle. Ikäyksen kannalta huomionarvoista on se, että käsikirjoituksessa on siellä täällä arkaistisia piirteitä, joita kirjakielen kehitystä ja erityisesti vuoden 1642 *Biblian* kieltä tuntevan kirjoittajan ei oikeastaan odottaisi käyttävän lainkaan 1600-luvun puolenvälin jälkeen. Esimerkiksi *kuin*-sana on kirjoitettu 1500-luvun tapaan *qwin*. Muutenkin *k:n* merkinässä on epäjohdonmukaisuutta takavokaalin edellä (sekä *k* että *c*, kun *Bibliassa* oli jokseenkin johdonmukaisesti *c*). Myös *e:n* ja *ä:n* erottaminen on horjuvaa, samoin ensi tavun vokaalien pituuden merkintä, mikä on ollut ominaista 1500-luvun ja osittain 1600-luvun alun kielelle. Tätä taustaa vasten tuntuu risti-riitaiselta, että Tuomas Heikkilä ja Anneli Mäkelä-Alitalo omissa osuoksissaan toteavat kirjoittajan näyttävän harjaantuneelta. Kuitenkin käsikirjoitusvihkon rakenne ja kielen arkaismit ja horjuvuudet todistavat, että hän on ollut jossain suhteessa amatööri. Tästä voisi ehkä päätellä, että kirjoittaja oli tottunut kirjoittamaan ja lukemaan muunkielistä tekstiä, mutta

suomen kielen kohdalla hän oli aloitte-
lija. Toisaalta käsikirjoituksessa ei ole yh-
tään sellaista kohtaa, joiden perusteella
voisi epäillä kirjoittajan kielitaitoa puut-
teelliseksi. Päinvastoin monet murre-
piirteet viittaavat siihen, että hän todella
osasi puhua suomea, vaikka ei ollutkaan
kovin perehtynyt painetun suomenkieli-
sen kirjallisuuden ajantasaisiin kirjoitus-
konventioihin.

Kun *Rudimentaa* lukee itsenäisenä
teoksena – mikä nyt on Suvi Randénin
käännös- ja toimitustyön ansiosta mah-
dollista tehdä vaivattomasti – miettimättä
yksityiskohtia ja esikuvia, sen huomaa
olevan kaikessa yksinkertaisuudessaan
varsin ehyt kokonaisuus. Heti alussa to-
detaan kielioppikirjan kontekstissa yllät-
tävällä mutta toisaalta hyvin käytännön-
läheisellä tavalla, että sanaston oppimi-
nen on tärkeää ja että sanastoa voi oppia
latinalais-suomalaisista sanaluetteloista
ja jokapäiväisestä kielenkäytöstä. Esi-
merkiksi Stahlin (1637) kieliopissa onkin
liitteenä laaja saksalais-virolainen sana-
luettelo.

Kirjaimiston osalta suomea verrataan
ruotsiin, joten ruotsin on oletettava ol-
leen sekä *Rudimentan* tekijälle että mah-
dolliselle käyttäjälle tuttu kieli. Joissakin
kohdin on ruotsinkielisiä selityksiä (tar-
kemmin Randén s. 28), ja ruotsiin viita-
taan myös adverbien käsittelyssä sekä ai-
van teoksen lopussa olevassa syntaksissa,
jossa sanajärjestyksen sanotaan olevan
suomessa lähes samanlainen kuin ruot-
sissa mutta toisaalta todetaan suomalai-
suuksien poikkeavan ruotsalaisesta pu-
humisen tavasta. Tässä on huomion-
arvoista myös se, että viitataan nimen-
omaan puhuttuun kieleen. Toisaalta on
viittauksia myös latinaan ja hepreaan,
mikä pakottaa pitämään kirjoittajaa ta-
valla tai toisella yliopistoteologina. Hyvä

taivutusmorfologinen havainto on subs-
tantiivien malliparadigman jäljessä, jossa
todetaan nominatiivin päätteiden vaihte-
levan mutta muiden sijamuotojen päät-
teissä olevan tiettyä vastaavuutta ja sa-
mankaltaisuutta. Tällaiset yleistyksset
ovat epäilemättä auttaneet suomen kielen
opiskelussa.

Varsinainen yllätys tulee verbien aika-
muotojen käsittelyssä. Siellä nimittäin
esitetään futuurin taivutus kaikissa perso-
noonissa, ja apuverbinä on *tahtoa: Minä
tahdon racasta, Sinä tahdot racasta* jne.
Painetuissa suomen kieliopissa futuuri
on kuitattu partisiipilla, kun on ai-
van ilmeisesti ajateltu liittopreesensin ja
-imperfektin pohjalta syntyneitä peri-
frastista futuuria. Tämä futuuri (*on/
oli tuleva*), joka näkyy myös *Rudimen-
tan* optatiivimuodoissa, on todella ol-
lut kirjakielisessä käytössä alusta asti
(tarkemmin Itkonen-Kaila 1993), mutta
sen rinnalla on käytetty muitakin tule-
van ajan ilmaisukeinoja. Myös *tahtoa-*
futuuria on käytetty, kuten esimerkiksi
Osmo Ikola on väitöskirjassaan osoit-
tanut (Ikola 1949: 212–230), mutta se ei
yleensä ole päässyt kielioppeihin asti. Sitä
ei ole edes Stahlin laatimassa viron kie-
liopissa, vaikka itse kirja on saksankieli-
nen ja saksankielisissä selityksissä käyte-
tään *wollen*-verbiä. Stahlilla (1637/1974:
11) on kyllä liittomuotoinen futuuri auki
kirjoitettuna, mutta apuverbinä on *saada*
(*minna sahn ollema vel olla* 'ich werde
oder wil sein').

tahtoa-verbin apuverbikäytölle on
Ikolan mukaan voitu saada mallia ruot-
sista, mutta vielä paljon vahvemmin sen
käyttöön ovat vaikuttaneet saksankieli-
set esikuvatekstit, ennen kaikkea Martin
Lutherin *Biblia*. Tällä kohtaa tulee mie-
leen, että *Rudimentan* esikuvia haravoi-
dessa olisi pitänyt ottaa huomioon myös

varhaiset saksan kieliopit, sillä sellaisia tosiaan oli tarjolla useampiakin, kuten esimerkiksi Tuomo Fonsénin väitöskirjasta voi lukea (Fonsén 2006: 41–44). Myös ruotsalaisia kielioppeja olisi periaatteessa voinut ajatella, mutta sillä kielellä ei ilmeisesti ollut vielä tähän aikaan olemassa mitään malliksi sopivaa. Ruotsin valtakunnassa ajateltiin, että ruotsia jokainen oppii luonnonmenetelmällä, eikä siihen tarvittu kielioppeja avuksi.

Vanhimmat saksalaiset kieliopit oli sovitettu latinan muottiin, joten vertailu olisi hyvinkin mahdollista. Sijaitavuuden osalta *Rudimentassa* on nimenomaan saksalaisten varhaiskielioppien kanssa yhteistä se, että ablatiivin kohdalle on valikoitu vain yksi muoto (saksassa *von*-prepositiorakenne), ei vaihtoehtoisten paikallissijojen kokoelmaa, niin kuin Petraeuksen ja Martiniuksen kielioppeissa. Stahlillakin on kaksi vaihtoehtoa, elatiivi ja ablatiivi.

Haasteita riittää myös tulevalle tutkimukselle

Nykytekniikka antaa kenelle tahansa mahdollisuuden seuloa suuria aineistomääriä pienellä vaivalla eli tekemällä hakuja Kotuksen ylläpitämästä vanhan kirjakielen korpuksesta. Haettavaksi kannattaa tietenkin valita sellaisia sanoja tai muotoja, joiden yleisesti tiedetään olevan harvinaisia tai poikkeuksellisia vanhassa kirjakielessä. Jos johtolan-gaksi valitaan monikon pitkävokaaliset persoonapronomininit, Kaino-korpus antaa mielenkiintoista tietoa. Näitä murteellisia variantteja on käytetty aivan vanhimmissa hengellisissä käsikirjoituksissa ja sen jälkeen yleensä hallinnollisissa asiakirjoissa, mutta hengellisestä aineistosta nousee esiin yksi ainoa kirjoittaja,

joka on tuntenut ne selvästi omikseen 1600-luvulla. Hän on Jacobus Flachsenius, Turun akatemian logiikan ja metafysiikan ja myöhemmällä iällään myös teologian professori. Uransa loppupuolella Flachseniuksesta tuli professuurinsa ohella Turun tuomiorovasti.

Professorin varsinaiseen toimenkuvaan ei kuulunut suomalaisen kirjallisuuden tuottaminen, joten Flachseniukselta on Kaino-korpuksesta yksi ainoa ruumissaarna, joka on kirjoitettu vuonna 1680 Uskelan kirkkoherran edesmenneen puolison hautajaisiin, mutta sekin riittää nostamaan hänet esiin juuri pitkävokaalisten pronominiinien käyttäjänä. Esimerkiksi *mee*-pronominiasta on korpuksesta aikaväliltä 1555–1808 kaikkiaan 26 esiintymää erilaisissa asiakirjoissa. Lisäksi Agricolalta ja Westhiltä on yksi esiintymä kummaltakin. Sen sijaan Flachseniuksen ruumissaarnassa on peräti 22 esiintymää.

Jacobus Flachsenius sopisi monella tapaa muutenkin *Rudimentan* kirjoittajaksi. Hänen kotikielensä oli kutakuinkin varmasti ruotsi, koska perheen isä oli kotoisin Länsi-Göötanmaalta mutta asetunut ratsutilalliseksi Vehmaalle (Flachseniuksen elämäkertatiedoista esim. El-lonen toim. 2008: 872). Jacobus Flachsenius haki aikanaan itsekin vaimokseen kauppiaan tyttären Tukholmasta. Suomenkielisessä ympäristössä Vehmaalla perheen lapset ovat kuitenkin varmasti oppineet kotikielensä lisäksi puhumaan myös käytännön suomea.

Flachsenius tuli vuonna 1650 opiskelijaksi Turun akatemiaan, jossa hänen opettajansa oli Michael Wexionius. Samana vuonna samassa paikassa opiskelunsa aloittivat muun muassa raamatunkääntäjänä myöhemmin kunnostautunut Henrik Florinus, Tammelan kirkkoher-ran Laurentius Petri Aboicuksen poika

Isaac sekä ensimmäisen suomenkielisen *Biblian* käännöskomitean hämäläisjäsenen Gregorius Favorinuksen poika Johannes (Lagus 1891: 47–51). Pienissä piireissä kaikki olivat tuttuja keskenään. Henrik Florinuksen ja Laurentius Petrin perhepiirin kautta *Rudimentan* vaikutuksia on voinut luontevasti kulkeutua myös Matthias Martiniuksen kielioppiin, sillä Martinius kävi koulua Hämeenlinnassa Henrik Florinuksen johdolla. Florinuksen ensimmäinen vaimo puolestaan oli Laurentius Petrin tytär, kuten Jarl Pousar (1978) on Tammelinus-suvun monimutkaisia perhesiteitä tutkiessaan voinut osoittaa. Myös Flachsenuksesta ja Wexionuksesta tuli myöhemmin sukulaisia erinäisten avioliittojen kautta (Klinge 1987: 226–227).

Sekä käsialatutkimuksen että kodikologian näkökulmasta *Rudimentan* täytyy arvella syntyneen vasta 1600-luvun puolenvälin jälkeen. Silloin Aeschillus Petraeuksen kielioppi oli jo painettuna olemassa. On hyvä kysymys, oliko silloin enää tarvetta lyhyemmän ja vaatimattomamman kieliopin tekoon. Tähän voi kuitenkin vastata viittaamalla rinnakkais- tapauksiin. 1600-luvun jälkipuolella laadittiin Turussa ainakin latinan ja saksan kieliopeista lyhyt ja yksinkertainen synopsis. Näistä Martin Miltopaeuksen laatimaan ja myöhemmin kadonneeseen latinan synopsiskeen on Suvi Randén viitannutkin oman artikkelinsa alaviitteessä (s. 25, alav. 15). Turussa vuonna 1667 piispa Johannes Gezeliuksen johdolla julkaistua yksinkertaista saksan kielioppia on tutkinut Kari Keinistö (1991). Hänen mukaansa tämän synopsisen perustana on ollut Ruotsissa käytetyistä saksan varhaiskieliopeista kaikkein suosituin eli *Grammatica Germanicae linguae*, jonka Johannes Clajus oli ensi kertaa julkaissut

niinkin varhain kuin vuonna 1578. Ei siis ole kaukaa haettu ajatus, että myös suomen kieliopista olisi samoihin aikoihin haluttu saada aikaan lyhyt ja yksinkertaistettu versio. Ehkäpä suunnitelmat ja tarpeet kuitenkin muuttuivat ennen kuin *Rudimenta* ehdittiin painattaa, ja kun Matthias Martinius myöhemmin omalla tahollaan ja omien koulumestarikokemustensa pohjalta tarttui toimeen, hänen kieliopistaan tulikin Petraeuksen kielioppia selvästi laajempi.

Tiedot *Rudimentan* syntyvaiheista samoin kuin teoksen itsensä antamat vihjeet taustastaan ovat niin puutteelliset, että varmuutta tekijästä ja tekoajasta on mahdotonta saada muuten kuin siinä tapauksessa, että kirjastojen tai arkistojen uumenista paljastuu vielä jotakin uutta ja ennen tuntematonta todistusaineistoa. Joka tapauksessa *Rudimenta* aivan sellaisenaan on mielenkiintoinen näyte siitä, mitä asioita 1600-luvun jälkipuolella pidettiin suomen kieliopin tärkeimpinä ominaisuuksina ja miten kielioppeja siihen aikaan yleensä kirjoitettiin. Uusi *Rudimenta*-julkaisu avaa näkökulmia Turun akatemian alkuaikojen historiaan ja tarjoaa samalla sopivasti haastetta nykyajan kielentutkijoille ja bibliofileille. Kii-tos kirjasta!

KAISA HÄKKINEN
etunimi.sukunimi@utu.fi

Lähteet

- ELLONEN, LEENA (toim.) 2008: *Suomen professorit 1640–2007*. Helsinki: Professoriliitto.
- FONSÉN, TUOMO 2006: *Kunstlößliche Sprachverfassung unter den Teutschen. Studien zum Horrendum Bellum Grammaticale des Justus Georg Schottelius*

- (1673). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- IKOLA, OSMO 1949: *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomenkielisessä raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kielen I*. Annales Universitatis Turkuensis Series B, Tom. XXXII. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN-KAILA, MARJA 1993: Miten on tekevä -futuuri on tullut suomeen? – *Virittäjä* 97 s. 578–593.
- KEINÄSTÖ, KARI 1991: Grammaticae Germanicae synopsis von Johannes Gezelius dem Älteren (Turku 1667) und ihre Vorlage. Ein Beitrag zur Lehrbuchgeschichte des Deutschunterrichts in Finnland. Göppinger Arbeiten zur Germanistik 545. Göppingen: Kümmerle Verlag.
- KLINGE, MATTI 1987: Yliopisto sukuyhteisönä 1600-luvulla. – Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola & Johan Strömberg (toim.), *Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640–1808* s. 221–231. Helsinki: Otava.
- LAGUS, VILH. 1891: *Åbo akademis studentmatrikel. Förra afdelningen 1640–1740*. Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland 11, 1. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- LINDBERG, NILS J. 1998: *Paper comes to the North. Sources and trade routes of paper in the Baltic Sea region 1350–1700. A study based on watermark research*. IPH-Monograph 2. Marburg: International Association of Paper Historians.
- MARTINIUS, MATTHIAS 1689: *Hodegus Finnicus, Eller Finsk Wägwijsare*. Holmiae. Näköispainos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1968.
- MÄKELÄ-ALITALO, ANNELI 2007: *Vanhat käsialat. Avain Ruotsin ajan asiakirjoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1010. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PALKKI, RIITTA – LAUERMA, PETRI – KUUTTI, PIRKKO 2009: Historiallinen löytö. Rudimenta. Uusi suomen varhaiskielioppi. – *Virittäjä* 113 s. 1–17.
- PETRAEUS, AESCHILLUS 1649: *Linguae Finnicae Brevis Institutio*. Aboae. Näköispainos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1968.
- POUSAR, JARL 1978: Släkthärvan Tammelin – Tammelander och stallmästaren Erik Nupuinen. – *Genos* 49 s. 46–54.
- STAHL, M. HENRICUS 1637: *Anführung zu der Esthnischen Sprach*. Revall. Näköispainos. Maarjamaa taskuraamat nr. 4. Rooma: Maarjamaa 1974.

Kiinnostava artikkelikokoelma verbikonstruktioista

Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.):
Verbit ja konstruktioit. Suomi 201. Helsinki:
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2012.
 268 s.
 ISBN 978-952-222-279-4.

Ilona Herlinin ja Lari Kotilaisen toimittama *Verbit ja konstruktioit* on sekä uutta tietoa välittävä että viihdyttävä artikkeliki-

kokoelma, joka koostuu kolmesta osasta. Toimittajien lisäksi kokoelmaan ovat kirjoittaneet Nina Kamppi, Anni Jääskeläinen, Markus Hamunen, Kendra Willson ja Riitta Juvonen. Kirjoittajia yhdistää kiinnostus konstruktioajatteluun.

Verbit ja konstruktioit sisältää toimittajien kirjoittaman johdannon ja yhteensä seitsemän artikkelia. Artikkeleita yhdis-